

מספר המצוות
34893

מאמר יח

'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'

ריבוי הסיפור הידור או חוב

וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח - ויש לעיין מה נשתנה מצוה זו מכל המצוות שבתורה, שלא מצינו שנאמר עליהם כל המרבה בהם הרי זה משובח, וצריך ביאור משום מה דווקא במצוה זו נאמר שבח לכל המרבה בה^א.

ודבר זה נאמר בתחילת ההגדה, כהקדמה למצוות הסיפור כולו, ומביא סייעתא לדבר - מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית. ומשמע שאין זה חיוב אלא הידור ושבח, וכן כתב הרמב"ם - וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח (הלכות חמץ ומצה פ"ז ה"א).

אכן בטושו"ע כתבו שהוא חיוב - חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה (או"ח תפא סעיף ב). ומקורו בתוספתא - חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח 'כל הלילה' (פסחים פרק י הלכה ח), וצל"ע בזה.

מספר המצוות
34893

א. ויש לעיין מהו גדר הריבוי האם דווקא להרחיב הסיפור בפרטים נוספים או גם לחזור ולספר. ועיין לשון ספר המצוות להרמב"ם - היא שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר מניסן בתחלת הלילה, כפי צחות לשון המספר, וכל מי שיוסיף במאמר ויאריך הדברים בהגדלת מה שעשה לנו השם, ומה שעשו לנו המצרים מעול וחמס, ואיך לקח השם נקמתנו מהם, ובהזדות לו על מה שגמלנו מחדסיו יהיה יותר טוב, כמו שאמרו כל המספר ביציאת מצרים הרי זה משובח (מצות עשה קנז) ומשמע שהמרבה לספר היינו בהרחבת הדברים ותוספת שבח בהם. אכן נראה דאם על ידי חזרת הסיפור מוסיף בעצמו רגשי התפעלות וגואה בו לבו מגודל מעשי ה', וודאי שגם על זה נאמר השבח של כל המרבה.

כל מצוות הלילה כדי לזכור יציאת מצרים

עכ"פ טעמא בעי משום מה דוקא במצוה זו ראוי להאריך בה כל כך 'כל הלילה'. ונראה בטעם הדבר דהיינו משום שמצות סיפור יציאת מצרים יש בה יתרון מעלה, כי הוא תכליתו ומרכז עניינו של הלילה הזה, והוא עיקרו ועניינו הגדול של החג כולו, לזכור את יציאת מצרים.

ולא עוד אלא שכל מצוות הלילה הזה מכוונות להגביר ולהוסיף הזכרון של סיפור יציאת מצרים. וכמו שמוכח מלשון הפסוק, שמתחיל במצוות הזכירה - ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים, כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם מזה, ולא יאכל חמץ (שמות יג-ג). ופסוק זה הוא הכותרת לכל מצוות הלילה שבהמשך הכתוב - והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבوسی אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה. שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג לה' וכו'. והגדת לבנך וכו'. כלומר שכל המצוות שבחודש הזה, עבודת קרבן פסח, אכילת מצה ועשיית חג המצות, הגדה לבן, מטרתם כדי לזכור את היציאה ממצרים. וכן כתיב - והיה היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג לה'... שבעת ימים מצות תאכלו וגו' (שם יב-יד).

וכן הוא להדיא בפרשת ראה - לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני, כי בחפזון יצאת מארץ מצרים, למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך (דברים טז-ג).

ומשום כך מצוה להרבות במצוות הסיפור, מאחר שהוא מטרת כל המצוות בלילה הזה, וכלל תכליתו של חג המצות, לזכור את מאורעות היציאה, ולכן כל המוסיף ומרבה בה הרי זה משובח.

וזה גם הטעם שמצוה לספר 'כל הלילה', כלומר שאין בזה שום הגבלה ושיעור, אלא מצוותו בלי גבול עד שיעבור זמן המצוה.

מצוות שהם ממהות היום כל המרבה ה"ז משובח

ומהלכה זו יש לנו ללמוד כללא רבתא ויסוד גדול, שכך היא המידה, שכל מצוה שהיא עיקרו ומרכז עניינו של היום יש להרבות ולהאריך בה וכל המרבה הרי זה משובח, דמאחר שזה כל מהות ותוכן היום. הרי ככל שממלא את היום במצוה זו. הרי קיים ביתר

שלימות את מהותו של היום. מה שאין כן בכלל המצוות, אין הדגשה על מעלת הריבוי בהם, וכל שקיימם בשלימות ובהידור אין צורך להרבות בהם.

ולכן בכל הזמנים והמועדים, אותם המצוות שהם עיקר מהות היום, יש מצוה להרבות בהם בלי שיעור וגבול, וככל שירבה יש בזה הידור ותוספת קיום והרי זה משובח.

עיקר מצוות השבת עונג ומנוחה

וכך מצינו בשבת קודש, שכתב הרמב"ם - וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח (הלכות שבת פ"ל ה"ז). והיינו משום שעיקר מצוותה הוא העונג והמנוחה, וכן בשו"ע - ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו (סימן רנ סעיף ב). ובירושלמי איתא - רבי חגי בשם רבי שמואל בר נחמן, לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לאכילה ולשתייה. על ידי שהפה זה מסריח התיירו לו לעסוק בהן בדברי תורה. (שבת פט"ו ה"ג). והיינו כמו שנתבאר שכל מצוה שהיא ממהות היום, יש להרבות בה בלי שיעור כל זמן המצווה.

בדברי רש"י בעניין נשמה יתירה

וזה כוונת רש"י במה שפירש על הא שאמרו בגמרא שניתן לאדם בשבת 'נשמה יתירה' - רוחב לב למנוחה ושמחה ולהיות פתוח לרווחה, ויאכל וישתה ואין נפשו קצה עליו (ביצה טז). כלומר שעניין נשמה יתירה הוא שניתן כח באדם לקיים מצוות השבת כהלכתו, וכיון שעיקר מצוות השבת הוא שני עניינים אלו המנוחה והעונג, משום כך ניתן לו הכח, שלא תהא נפשו קצה בריבוי מנוחה ועונג. ותהא בידו היכולת לקיים את המצוה בהידורה.

סוכות - זמן שמחתנו

בדומה לזה מצינו גם במצוות השמחה בחג הסוכות, שיש בה שמחה יתירה יתר על כל המועדים, וגם בזה נראה הטעם, משום שבחג הסוכות השמחה הוא עיקר מהות ומצוות היום, וכלשון נוסח התפילה 'זמן שמחתינו'. וכתבה תורה שלש פעמים חובת השמחה בחג הסוכות, שתי פעמים בפרשת ראה, ועוד פעם בפרשת אמור במצוות נטילת לולב.

וגם זה שמצינו בחג הסוכות שעושים שמחה גדולה כל הלילה במקדש, היינו טעמא דכיון שמצות השמחה בחג הסוכות היא מצוה שבמהות היום ועיקר עניינו, לכן אין לזה גבול ושיעור כאמור, ועל כן שלימות המצוה לעסוק בשמחה כל הלילה. והוא מה שכתב הרמב"ם - אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר, ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים וכיצד היו עושין ערב וכו' ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון וכן בכל יום ויום מימי חולו של מועד מתחילין מאחר שיקריבו תמיד של בין הערבים לשמוח שאר היום עם כל הלילה (הלכות לולב פ"ח הי"ב).

ונראה פשוט שלא דווקא בלילה, אלא שביום מתקיים שמחה זו על ידי נטילת לולב וכדכתיב - ולקחתם לכם פרי עץ הדר וגו' ושמחתם לפני ה' אלוקיכם (ויקרא כג-מ). אולם בלילה שאין בה נטילת לולב, נמשך שמחה זו על ידי שמחת בית השואבה שבמקדש. ואכן מצינו שגם במצוות נטילת לולב יש הידור לנטלם כל היום, כדאמרו בגמרא - תניא רבי אלעזר בר צדוק אומר כך היה מנהגן של אנשי ירושלים, אדם יוצא מביתו ולולבו בידו, הולך לבית הכנסת לולבו בידו, קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו, קורא בתורה ונושא את כפיו מניחו על גבי קרקע, הולך לבקר חולים ולנחם אבלים לולבו בידו, נכנס לבית המדרש משגר לולבו בידו בנו וביד עבדו וביד שלוחו, מאי קא משמע לן, להודיעך כמה היו זריזין במצוות (סוכה דף מא:).

והיינו כאמור מכיון שבלולב מתקיים מהותו של היום כדכתיב 'ושמחתם לפני ה', לכן יש בזה הידור ושבח כשנוטלים כל היום.

מקור תוספתא

ראש השנה - יום תרועה

כמו כן בראש השנה שעיקר מהות היום הוא 'יום תרועה', איתא בגמרא - כי מסיים שליחא דציבורא תקיעתא ביבנה לא שמע איניש קל אוניה מקל תקועיא (ראש השנה ל). ונראה שזה גם הטעם לזה שנהגו ישראל לתקוע מאה קולות, שמספר מאה מורה על ריבוי בלי גבול, שבזה נחשב שתוקעין כל היום כולו.

מקור תוספתא

יום הכפורים - יום תשובה

וכן ביום הכיפורים שמצוות ותוכן היום הוא התשובה והוידוי, מרבים בתפילות וסליחות בלילה וכל היום, וגם תיקנו עשר וידיים בתפילות, שנמצא בזה שכל היום

עוסקים בווידוי. וכמו כן איתא מנהג קדמונים להיות נעורין כל הלילה ולעסוק בסליחות ובקשות ואמירת תהילים, כמובא בשו"ע - נוהגים ללון בבית הכנסת ולומר שירות ותשבחות כל הלילה (או"ח תריט סעיף ו). והיינו כאמור שכל דבר שהוא מהות ותוכן היום יש בזה הידור להרבות בו ולעסוק בו כל זמן המצוה בלי שיעור^א.

ובחג השבועות מצינו מנהגן של ישראל להיות נעורין כל הלילה ולעסוק בתורה. והיינו משום שיום זה הוא 'זמן מתן תורתנו'. ומשום כך מרבים ביום זה לעסוק בתורה גם כל הלילה.

ונמצא שבכל מועד נעורין 'כל הלילה' ועוסקין במצווה שהיא עיקר מהות היום, בפסח בסיפור יציאת מצרים, בשבועות בעסק התורה, ובחג הסוכות בשמחת בית השואבה.

פורים - יום משתה

וכן בפורים שעיקר מצוותו הוא 'יום משתה ושמחה' על כן מצוותו היא בלי גבול ושיעור - מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו' (מגילה ז:). אכן כאן אמרו 'מחייב' וכעין מה דאיתא בתוספתא שהבאנו לעיל כלפי סיפור יציאת מצרים, ועיין מה שכתבנו בזה בקובץ תורתי בקרבם בענייני פורים.

ונראה שזה הטעם למה שנפסק בטור ובשולחן ערוך בסימן תרצה - מצוה להרבות בסעודת פורים. שכיון שהוא מהות היום כתבו בו 'מצוה להרבות', כשם שמצוה להרבות בסיפור יציאת מצרים בפסח.

[ובחנוכה אמנם לא נמצא ביטוי זה שמצוה להרבות בהלל והודאה, אכן נתחברו על ידי הקדמונים הרבה זמירות לחנוכה, שלא מצינו כן שיחברו זמירות ושירים בכל המועדים (רק בשבת, שהוא יום שירה ושבח לה'). והיינו כיון שמצוותו הוא הלל והודאה, כלשון הגמרא - 'ועשאו ימים טובים בהלל והודאה' (שבת כא:). ולכן יש שבח במצוה זו להרבות בה. וגם נהגו ישראל לעשות מסיבות וכינוסים בימי החנוכה להודות ולהלל, כי בכל מועד כך הוא הסדר שבענייני המרכזי של החג מוסיפים ומרבים].^ב

א. אכן בר"ה אין עוסקים במצוות היום כל הלילה, והיינו משום שמצוות יום תרועה, מיעט קרא 'יום תרועה' כדרשין בגמרא (מגילה כ:). והטעם משום שלילה לאו זמן עשיה הוא, וכמו כן כל מצוות של עשיה אינם בלילה כגון נטילת לולב, מילה, והקרבת קרבנות, וכדומה.

ב. ונראה שזה עניין מאה ברכות שתיקן דוד המלך לומר בכל יום, ודרשוהו חז"ל מדכתיב מה ה' אלוֹקֵינוּ דורש

'בשעה שמצה ומרור ומונחים לפניך'.

ולפי מה שביארנו שהסיפור הוא עיקר מהותו ותכנו של החג, יבואר טעם הדבר שמצוות הסיפור הוא דווקא 'בשעה שמצה ומרור ומונחים לפניך'.

דהנה במכילתא המובאת בהגדה, אמרו 'כול מראש חודש', כלומר שכיון שלכאורה מצוות הסיפור היא במטרה שנדע את מעשה היציאה, אם כן יש לומר שיוכל להקדים ולספר את הסיפור גם לפני החג מר"ח, וכלשון הכתוב 'ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה'. וממילא הסיפור יהא ידוע וזכור בעת החג.

וכמו שמצינו בקריאת המגילה בפורים, שהתירו להקדים את הקריאה בימים שלפני הפורים, כדי להקל על בני הכפרים. והיינו משום שכל הקריאה באה בכדי שיהיו מאורעות נס הפורים 'נזכרים', שמתוך כך יבואו ל'נעשים', כלומר לעשיית הפורים במשתה ושמחה על שמחת הנס וההצלה. ולכן גם אם קורא את המגילה בימים הסמוכים לפורים, עדיין נשאר זכרון זה עד עת העשיה, ודי בזה בכדי שסיפור הנס יהיה זכור ביום הפורים (ועיין בקובץ 'מאורות ירושלים' פורים תשס"ח מאמר 'גדרי פורים המשולש').

וכמו כן הוה אמינא שגם בסיפור יציאת מצרים יהא דינו כך - 'כול מראש חודש', 'יכול מבעוד יום', שעל ידי הסיפור בימים הסמוכים עדיין הוא זכור ועומד בליל הפסח, ונימא שלא יתחייב לספר דווקא בלילה עצמו. ואתא קרא ללמדנו תלמוד לומר 'ביום ההוא' 'בעבור זה בשעה שמצה ומרור ומונחים לפניך'. ונראה הטעם בזה דשאני סיפור יציאת מצרים מקריאת המגילה, כי בפורים עיקר המצוה של פורים הוא משתה ושמחה, וכל הקריאה היא רק להקדים זכירה לעשיה בכדי שהמשתה והשמחה יבואו מתוך זכירת נס הפורים המסופר במגילה. אולם סיפור יציאת מצרים הסיפור עצמו הוא מרכז עניינו של הלילה הזה, וחג הפסח כולו. ולכן דינו שיהא דווקא בפסח עצמו.

ויש בזה טעם נוסף, משום דבעינן נמי שכל מצוות הלילה, יהא הסיפור של יציאת מצרים נאמר עליהם. וכדאיתא במשנה שאנו אומרים בהגדה - רבן גמליאל היה אומר

מעמך. דכיון שזה עיקר מהותו ותפקידו של היהודי להיות עוסק בעבודת ה', על כן תיקנו שיברך כל יום מאה ברכות, ובכך הוא מוקף בעבודת ה' בכל מהותו. וכשם שתיקנו בראש השנה מאה תקיעות שבזה היום כולו הוא 'יום תרועה', כך על ידי מאה ברכות נעשה היהודי מוקף ביראת ה' ועבודתו כל היום כולו. ואכן גם בזה כל המרבה הרי זה משובח, וכמו שכתב הרמב"ם - כללו של דבר לעולם יצעק אדם על העתיד לבא ויבקש רחמים ויתן הודיה על מה שעבר, ויודה וישבח כפי כחו וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד, הרי זה משובח (הלכות ברכות פ"י הכ"ו).

אמנם לימוד התורה שחייב להגות בה יומם ולילה, זו היא עיקר מצוותה, ואין זה רק הידור ושבח, כי אם חובה המוטלת על האדם להגות בתורה בכל עת תמיד. ויבואר במקו"א בעז"ה.